

ביאורים

לכל דבר בעולם משהו שיצר אותו. משהו שגרם לכך שהוא יתקיים. או במילים אחרות יש בורא ויש נברא. ובלשון המהר"ל, יש סיבה, שהיא כמו הבורא, הדבר שגורם למציאות אחרת להתהוות, ויש מסובב שהוא כמו הנברא, המציאות שהתהוותה. אך יש להבדיל בין שני סוגי סיבות, בין שני סוגי יוצרים ובוראים:

הסוג הראשון הוא בורא שלאחר שיצר את בריאתו חייב להמשיך ולהיות קשור אליה כדי שתתקיים. למשל, ילד שמרכיב מגדל קוביות רעוע שעומד ליפול והוא חייב להמשיך ולהחזיק בו כדי שהוא יעמוד על כנו. אם הילד יעזוב לרגע את המגדל - הוא יתמוטט. הילד הוא הסיבה לקיומו של המגדל. המהר"ל מכנה סוג קשר זה 'סיבה באמת'. סיבה שהיא גורם מהותי לקיומה של היצירה שלפנינו. המהר"ל מזכיר שתי דוגמאות נוספות: קיום הבית תלוי בקיומה של הקרקע שמתחתיו. אם נסלק את הקרקע - הבית יתמוטט. כמו כן, ביחס לקיומו של כל אחד מאינתנו. הדבר שגורם לנו להמשיך לחיות הוא הקשר עם הבורא. אם חלילה הקשר הזה יעלם - לא נמשיך לחיות. אם כך אפוא, ה' יתברך הוא הסיבה המתמדת להמשך קיומנו.

הסוג השני הוא בורא שלאחר שיצר את יצירתו, איננו זקוק להיות בסביבה יותר כדי שהיא תתקיים. למשל, האב הוא ה"בורא" של הבן. בזכותו הבן קיים, אך גם לאחר הסתלקותו של האב, הבן ימשיך לחיות. חייו אינם תלויים בחיי האב. המהר"ל קורא לסוג קשר זה 'סיבה שאינה באמת'. דהיינו שהסיבה שגרמה לקיום הבן איננה סיבה מהותית לקיומו. האב רק תרם את חומר הגלם שממנו נברא הבן, אך מציאות הבן אינה תלויה באב. כך גם הבנאי שבנה את הבית רק סידר את העצים אחד על השני כך שיווצר בית, אך לאחר הסיידור שלו הבית עומד בפני עצמו ולא זקוק עוד לבנאי.

המהר"ל מקדים לבאר את מושגי היסוד הללו כדי לברר מהי יציאת מצרים ביחס לגאולה העתידה. האם היא הסיבה מהסוג הראשון, שבלעדיה לא יכלה להתרחש הגאולה העתידה, או שמא היא סיבה מהסוג השני, שגם בלעדיה הגאולה השלמה יכולה להתרחש.

הרחבות

• הקב"ה - סיבת המציאות

השם יתברך, אֲשֶׁר הוא סֶבֶת הַכֹּל, וְאִין סֶבֶה זֹלְתוֹ. הסיבה העצמית היחידה למציאות העולם כולו היא רצון הקב"ה, ולכן ללא רצונו תבטל המציאות. רבי שניאור זלמן מלאדי (בעל התניא) מרחיב ואומר שהדיבור האלוהי, שעל ידו נברא העולם, הוא שממשיך ומקיים אותו: "כי דברך שאמרת "יהי רקיע בתוך המים" וגו' תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים... כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע חס ושלום וחוזרות למקורן היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו כלל" [תניא, שער היחוד והאמונה א]. מתוך הבנה זו מסביר בעל התניא את עניין הניסים ושינוי הטבע. בשונה מייצירה אנושית שמתקיימת בנפרד מיוצרה ולכן היא אינו יכול לשנותה, הרצון האלוהי הטמון בבריאה מהווה את המציאות ומקיים אותה. לפיכך כאשר רצונו של הבורא לשנות את הטבע - מתבטלים חוקי הטבע הקודמים ונוצרים חוקים חדשים בהתאם לרצונו [שם ב]. לנס ולטבע מקור אחד - הרצון האלוהי, ויחדיו הם מגלים אותו ופועלים להגשמתו, כך יובנו גם דבריו של הרב צבי יהודה קוק: "הנס מגלה את האמת של הטבע. המחשבה שהטבע הוא אמת מוחלטת הינה מוטעית. תפיסה שטחית זו היא קרובה לעבודה זרה. אין סתירה בין נס לטבע. הכל השתלשלות אחת של מעשה ה' התמים" [שיחות הרב צבי יהודה, שמות, עמ' 166-167].

סיבה בעצם
וסיבה במקרה

במה יִשְׁכַּל סֶבֶה רְאוּי שֶׁתִּמְצָא עִם הַמְּסֻבָּב, וְאִם לֹא כֵּן לֹא הִיָּה סֶבֶה בְּאֶמְתּוֹ. וְאִם אֶתָּה רוֹאֶה סֶבֶה וְהוּא אֵינּוּ נִמְצָא עִם הַמְּסֻבָּב, אֵינָה סֶבֶה בְּאֶמְתּוֹ. הַמְּשָׁל, כְּאֲשֶׁר אֶתָּה רוֹאֶה שֶׁהַבּוֹנֵה, הוּא הַנֶּגֶר, וְהוּא סֶבֶה אֶל הַבֵּית, וְהוּא מֵת וְהַבֵּית נִשְׁאָר, אוֹ אִם אֶתָּה רוֹאֶה הָאֵב, שֶׁהוּא סֶבֶה אֶל הַבֵּן, וְהָאֵב מֵת וְהַבֵּן נִשְׁאָר, אִין עֲלִיךְ לֹאמֹר שֶׁהַבְּנָאִי הוּא סֶבֶה גְּמוּרָה לַבֵּית, אוֹ הָאֵב סֶבֶה גְּמוּרָה אֶל הַבֵּן. אֵל תֹּאמֶר כֶּן, שֶׁהַסֶּבֶה הוּא שְׁצָרִיךְ שִׁיְהִיָּה נִשְׁאָר עִם הַמְּסֻבָּב. שְׂאִם הוּא סֶבֶה אֶלִּי לְהִיּוֹת נִמְצָא, גַּם הוּא צָרִיךְ לְקִיּוּמוֹ. וְכֵאֲשֶׁר נִשְׁאָר הַבֵּית עוֹמֵד, אַחַר שְׁמֵת הַבְּנָאִי, זֶהוּ בְּשִׁבְיֵל שְׁלֹא הִיָּה הַבְּנָאִי סֶבֶה לְעֵמִידַת הַבֵּית וְלְקִיּוּם שְׁלֹוֹ. כִּי לֹא הִיָּה הַבְּנָאִי סֶבֶה רַק אֶל הַתְּקַרְבוֹת הָעֵצִים זֶה לָזֶה, וְלִהְיִיחַ זֶה עַל זֶה, וְכֵאֲשֶׁר אִין הַסֶּבֶה, לֹא יִמְצָא הַתְּקַרְבוֹת הָעֵצִים. אֲבָל קִיּוּם הַבֵּית הוּא לְעֵצְמוֹ, כִּי הָאָרֶץ הוּא נוֹשֵׂא אֶלִּי, אִם כֵּן, הַסּוֹבֵב לְעֵמִידַת הַבֵּית הוּא הָאָרֶץ, וּבִדְאִי זֹאת הַסֶּבֶה הִיא נִשְׁאָרַת עִם הַמְּסֻבָּב, וְלֹא יִתְכַן הַסֶּרֶת הַסֶּבֶה הַזֹּאת וְיִשְׁאָר הַמְּסֻבָּב. וְכֵן אִין הָאֵב סֶבֶה אֶל הַבֵּן, אֲבָל הָאֵב סֶבֶה אֶל זְרִיעַת הָזָרַע, וְזֹאת הַסֶּבֶה נִשְׁאָרַת, כִּי אִם אִין הָאֵב, אִין כֵּאֵן זְרִיעַת זָרַע. אֲבָל הַסֶּבֶה הַמְּקִיָּם הַבֵּן הוּא הַטֵּבַע, שֶׁנֶּתַן הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ אֶלִּי. כִּי אִין יִתְכַן שִׁיתֵן הַסֶּבֶה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁנִּמְצָא בְּעֵצְמוֹ בּוֹ, וְאִם הִיָּה הָאֵב סֶבֶה לְקִיּוּם הַבֵּן, אִם כֵּן תִּמְצָא שֶׁהָאֵב יִתֵּן לַבֵּן יוֹתֵר מִמָּה שִׁישׁ בּוֹ, כִּי יִתֵּן קִיּוּם לַבֵּן אֶף אַחַר שְׁמֵת הָאֵב בְּעֵצְמוֹ, וְלִבְנוֹ יֵשׁ לוֹ חַיּוֹת אַחַר מִיתַת הָאֵב, וְדָבָר זֶה אִי אֶפְשָׁר, שִׁיתֵן דְּבָר מַה שְׁלֹא נִמְצָא בּוֹ. אֲבָל סֶבֶת קִיּוּמוֹ מִסֶּבֶה אַחֲרַת, הוּא הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא סֶבֶת הַכֹּל, וְאִין סֶבֶה זֹלְתוֹ*.

[רק - אלא. הַסּוֹבֵב - הַסִּיבָה.]

לרפואת מנחם מנדל בן חנה רות הי"ו

